Particularități istoriografice referitoare la Manuscrisul 61 din B.A.R.

Adrian DOBREANU

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Școala Doctorală
„Lucian Blaga" University of Sibiu, Departament for Doctoral Studies
Personal e-mail: adrian.dobreanu@gmail.com

Historiography features on the Manuscript 61 B.A.R.

Musical culture of Byzantine Research is one of the important directions of Romanian musicology until today . For more than half a century Romanian researchers have expressed a desire to bring to light the entire patrimony ignorance Orthodox religious music to allow investigations throughout Romanian and European culture.

Formed in the spirit of reflection of Romanian culture and science in the context of southeast European and universal , this manuscript is a great scientific and documentary value , indispensable for understanding the history of our musicale culture, over time testimony of historical continuity and cultural Romanians.

Keywords: manuscript, byzantine music, orthodox church, romanian language.

Cel mai vechi manuscris psaltic cu cântări în limba română cunoscut până astăzi este, precum îndeobște se cunoaște de către cei pasionați de istoria psalticii la români, antologia din 1713 intitulată *Psaltichie rumânească,* alcătuită de ieromonahul Filothei sin Agăi Jipei[1], păstrat astăzi sub cota numărul 61 între manuscrisele românești ale Bibliotecii Academiei Române din București. Fiind un adevărat tezaur muzical, cu toate că studiile ce i s-au dedicat nu au fost deloc puține, încă mai are foarte multe surprize să ofere cercetătorilor[2].

Pentru a înțelege mai exact dimensiunea şi valoarea documentului semnalat de Constantin Erbiceanu în 1897, este suficient să reproducem titlul complet al manuscrisului[3] din 1713: „Psaltichie rumânească, care cuprinde întru sine Catavasierul, cu toate trebuincioasele cântări ale bisericii, ce se cântă peste tot anul, Anastasima cu Propedia, şi cu tot meşteşugul, cu Eothinale şi Kekragare, Stihirariul Pentecostariului, cu sărbătorile Paştilor de la Sâmbăta lui Lazăr până la Duminica Mare. Aşezate cu meşteşugul Psaltichiei pe glasurile greceşti în zilele Prea Luminatului şi de Dumnezeu Înălțatului Domnu Ioan Constantin Brâncoveanul, la al 25-lea an al dăruitei de Dumnezeu trimisul Mitropolit Kir Anthim Ivireanului la anii de la facerea lumii 7222, luna decembrie 24 de smeritul întru Irmonahi Filothei sin Agăi Jipei, în Sfânta Mitropolie" (n.n).

Manuscrisul original al *Psaltichiei rumânești* de Filothei sin Agăi Jipei a aparținut mitropolitului Iosif Naniescu, mare colecționar de documente bisericești (cărți, ediții princeps, antologii muzicale, manuale, scrisori etc.) care a înțeles să pună la adăpost asemenea valori spirituale ale culturii românești, fie prin predarea lor Academiei Române şi Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe de la Bucureşti, fie unor cercetători şi istorici de talia lui A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, Ion Bianu, Nicolae Popescu şi Constantin Erbiceanu[4].

Titlul însuși al lucrării ne atrage atenția asupra particularităților ei, ambii termeni dezvăluind apartenența cântării prezentate de Filothei la o zonă specifică a muzicii din Biserica noastră ortodoxă: *Psaltichia rumânească*[5].

O considerație deosebit de importantă o aflăm

la bizantinologul Ozana Alexandrescu care afirmă că „impresionanta activitate a lui Filothei sin Agăi Jipei, având ca rezultat *Psaltichia rumânească* de la 1713, nu ar fi fost posibilă fără atingerea unui înalt nivel în practicarea artei muzicii încă din epoca lui Şerban Cantacuzino. Materialul documentar care oferă cele mai clare argumente pentru susținerea acestei afirmații se găseşte actualmente în afara țării, în Danemarca. Manuscrisul NkS 4466 a fost prezentat, în urma achiziționării la Biblioteca Regală din Copenhaga".[6] Materialul documentar oferit de manuscrisul NkS 4466 este deosebit de important, deoarece demonstrează existența, în Țara Românească, a unei şcoli de muzică psaltică cu activitate constantă, de un înalt nivel profesional, al cărei exponent important, Filothei sin Agăi Jipei, i-a adus expresia proprie a limbii române[7].

Cu o pregătire temeinică în domeniul teologic şi filologic, şi mai cu seamă în domeniul muzical, acumulată în țară şi la Muntele Athos, Filothei Jipa realizează prima şi cea mai cuprinzătoare operă muzicală bisericească românească. El este primul care s-a încumetat să facă o carte de psaltichie în limba română, adaptând textele româneşti la melodiile tradiționale bizantine şi invers[8].

Nu putem şti cu certitudine unde începe acest drum, dar, în mod cert, ideea întocmirii unei cărți cu repertoriu pentru strană în limba română s-a conturat încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, poate chiar din tinerețea tânărului monah care ucenicea pe lângă viitorul Mitropolit al Țării Românești, Theodosie, egumen al mănăstirii Curtea de Argeş, cel care îl călugărise şi îl hirotonise diacon şi preot. Strădanii anterioare de traducere a textelor bisericești, împlinite de mari cărturari ai neamului – Coresi, Varlaam, Dosoftei, Antim Ivireanu ş. a. – tipărirea primei versiuni a *Bibliei* în limba română, în 1688, anul în care urca pe tronul Țării Românești Constantin Brâncoveanu, precum şi contextul favorabil impunerii limbii naționale în Biserică în timpul domniei acestuia au fost stimulatoare pentru o abordare atât de temerară. Experiența dobândită cu prilejul traducerii cărților tipărite în anul 1700 – *Învățături creştinești* şi *Floarea darurilor* – „scoase de pre limba grecească, pre limba rumânească [...] spre folosul cel de obște" a fost importantă şi încurajatoare, de asemenea pentru Ieromonahul Filothei, care beneficiase, se pare, de o pregătire consistentă în decursul anilor petrecuți la Sfântul Munte Athos[9].

Acest monumental corpus de piese muzicale, donat de Constantin Erbiceanu Bibliotecii Academiei Române a fost – timp de 20 de ani – transcris, analizat şi publicat de arhidiaconul-muzicolog Sebastian Barbu-Bucur între anii 1981 şi 1992 în patru ample volume la Editura Muzicală din București, în notație muzicală guidonică (pe portativ) şi în dificila notație psaltică după „vechea sistemă".[10]

Dacă putem da crezare şi afirmației lui Mihail Poslușnicu din *Istoria musicei la români* (1928) că un exemplar „se găseşte în mănăstirea Hilandar din Muntele Athos" (mențiune preluată după Ion Bianu şi Nerva Hodoş, dar confirmată şi de Nicolae Iorga), atunci valoarea lucrării lui Filothei capătă dimensiuni universale, iar semnalarea lui Constantin Erbiceanu se transformă într-un eveniment ştiințific editorial singular, greu de catalogat[11].

Manuscrisul a circulat chiar de atunci în mai multe copii integrale sau parțiale, datorate unor inimoşi protopsalți români, parte din ei făcându-şi ucenicia pe lângă ieromonahul Filothei din Sfânta Mitropolie[12].

Sursă foto: http://www.fundatia-erbiceanu.ro/images/gal8.jpg

Note:

1. Principala sursă de informație despre autorul acestui manuscris se regăsește în prefața volumului întâi din cele patru intitulate *Filothei sin Agăi Jipei – Psaltichie rumânească*, publicate de arhidiaconul Sebastian Barbu-Bucur între anii 1981–1992 la Editura Muzicală din București.

2. Monah Filotheu Bălan, *Câteva exegeze în notație hrisantică ale Ieromonahului Macarie din* Psaltichia *Ieromonahului Filothei, în Simpozionul internațional de muzicologie bizantină (300 ani de românire),* Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013, p. 54.

3. Constantin Erbiceanu, „*Întâia carte de cântări bisericești*

în românește cunoscute până acum", în *Biserica Ortodoxă Română*, 21, nr. 3, 1897, p. 292-304.
4. „Este foarte important de subliniat rolul lui Iosif Naniescu în păstrarea unor manuscrise muzicale de o importanță excepțională pentru istoria muzicii noastre, între ele aflându-se și *Psaltichia rumânească* a lui Filothei sin Agăi Jipei, terminată în 24 decembrie 1713" (Vasile Vasile, „Iosif Naniescu – reprezentant de seamă al muzicii psaltice (II)", în *Muzica*, s.n. 5, nr. 1 (17), 1994, p. 99), *apud* Viorel Cosma, *Constantin Erbiceanu, un precursor valoros al bizantinologiei noastre muzicale, dar nedreptățit de istorie în Simpozionul internațional de muzicologie bizantină (300 ani de românire),* Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013, p. 113.

5. Gabriela Ocneanu, *Importanța studiilor arhidiaconului Sebastian Barbu-Bucur asupra Psaltichiei rumânești a lui Filothei sin Agăi Jipei* în *Simpozionul internațional de muzicologie bizantină (300 ani de românire),* Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013, p. 327.

6. Ozana Alexndrescu, *Ioan Kampanzournas în Țara Românească* în *Simpozionul internațional de muzicologie bizantină (300 ani de românire),* Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013, p. 33-34. De asemenea, menționăm faptul că autorul articolului aduce argumente importante cu privire la activitatea de creație muzicală din Țara Românească.

7. Idem, p. 37.

8. Ion Isăroiu, *Filothei sin Agăi Jipei, 300 de ani de la prima psaltichie românească și procesul de românire al cântărilor bisericești,* în *Simpozionul internațional de muzicologie bizantină (300 ani de românire),* Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013, p. 245-246.

9. Elena Chircev, *Psaltichia rumănească şi două semnături: Filothei Jipa şi Sebastian Barbu-Bucur*, *istorie în Simpozionul internațional de muzicologie bizantină (300 ani de românire),* Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013, p. 95.

10. Viorel Cosma, *Constantin Erbiceanu, un precursor valoros al bizantinologiei noastre muzicale, dar nedreptățit de istorie în Simpozionul internațional de muzicologie bizantină (300 ani de românire),* Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013, p. 112.

11. Idem, p. 113.

12. Pr. Nicu Moldoveanu, *De la prima carte de psaltichie romanească (1713) până la Dicționarul de muzică bisericească românească (2013)* în *Simpozionul internațional de muzicologie bizantină (300 ani de românire),* Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013, p. 307.

Bibliography:

Alexandrescu, Ozana, *Ioan Kampanzournas în Țara Românească / John Kampanzournas in Wallachia,* Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013.

Barbu-Bucur Sebastian, *Filothei sin Agăi Jipei. Psaltichie românească / Filothei sin Agai Jipei. Romanian byzantine music*, Seria *Izvoare ale muzicii bisericești Series sources of church music*, București, (1981-1992).

Bălan, Filotheu (monah), *Câteva exegeze în notație hrisantică ale Ieromonahului Macarie din* Psaltichia *Ieromonahului Filothei Some byzantine exegesis notations of Hieromonk Macarios* from *Romaninan byzantine music of Filothei*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013.

Cosma, Viorel, *Constantin Erbiceanu, un precursor valoros al bizantinologiei noastre muzicale, dar nedreptățit de istorie / A great precursor of our byzantine music but wronged by history*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013.

Chircev, Elena, *Psaltichia rumănească şi două semnături / Romanian byzatine music and two signatures*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013.

Erbiceanu, Constantin, *Întâia carte de cântări bisericeşti în românește cunoscute până acum" / The first songbook of church Music in romanian language known so far,* în *Biserica Ortodoxă Română / Romanian Orthodox Church*, 21, nr. 3, 1897.

Isăroiu, Ion, *Filothei sin Agăi Jipei, 300 de ani de la prima psaltichie românească și procesul de românire al cântărilor bisericești / Filothei sin Agăi Jipei, 300 years after the first romanian songbook and Romanian process of church music*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013.

Ocneanu, Gabriela, *Importanța studiilor arhidiaconului Sebastian Barbu-Bucur asupra Psaltichiei rumânești a lui Filothei sin Agăi Jipei / The importance of Archdeacon Sebastian Barbu - Bucur ,s studies on first romanian byzantine music of Filothei sin Agai Jipei*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013.

Moldoveanu, Nicu (preot), *De la prima carte de psaltichie romanească (1713) până la Dicționarul de muzică bisericească românească / From the first book of the Romanian byzantine music (1713) to Romanian church music dictionary*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2013.